

**Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка**

(найменування центрального органу управління освітою, власник)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЕТНІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни

підготовки бакалавр, спеціаліст

(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

напряму Гуманітарні науки

(шифр і назва напряму)

спеціальності історія 6.020302; 7.02030201

(шифр і назва спеціальності)

(Шифр за ОПП 0203)

Полтава - 2015 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО:

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка
(повне найменування вищого навчального закладу)
Кафедра історії України

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: доцент кафедри історії України Лариса Іванівна Шаповал

Обговорено та рекомендовано до видання Президією Науково-методичної комісії з напрямку підготовки

(шифр і назва напрямку)

“__29 березня” 2015 року, протокол 12

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “Етнічна історія України” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавр, спеціаліст напрям (спеціальності) 6.020302; 7.02030201 “Історія”.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Етнічна історія України» є виникнення етнічних утворень, спільностей (племен, союзів племен, народностей, націй), етнічні та етногенетичні процеси, етносоціальна структура суспільства на різних етапах часового розвитку в межах етнічної території, історичне минуле та культурні надбання етнічних спільностей на теренах України.

Міждисциплінарні зв'язки: історія, географія, антропология, демографія, етнографія, етнологія, топоніміка, ономастика, народознавство, джерелознавство.

Програма навчальної дисципліни складається з таких **теоретичних модулів:**

1. Етнічна історія як галузь історичної науки.
2. Етногенез українського народу.
3. Етнічна територія та етнічні межі розселення українців.
4. Етнічний склад населення України та його демографічний розвиток.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Етнічна історія України” є: ознайомити студентів з основним категоріальним апаратом етнічної історії людства, з її методологією і завданнями. Проаналізувати та вивчити етапи етнічного розвитку українців, основні риси матеріальної і духовної культури етносів, зміни національного складу населення у межах етнічної території України, дослідити етно-соціальну структуру українського суспільства на різних етапах часового розвитку, етнокультури в умовах урбанізаційних процесів в Україні.

1.2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни є :

вивчити понятійний апарат і методологію курсу «Етнічна історія України»;
ознайомитися з походженням українців, основними етапами етно-демографічного розвитку;
охарактеризувати історико-географічне та антропологічне районування України;
дослідити основні риси традиційно-побутової культури: галузі господарювання, поселення, житло, світоглядні уявлення та вірування, звичаї, традиції, основні комплекси одягу етнічних і етнографічних груп на етнічній території українців;
виокремити етнічні межі розселення українського етносу, української діаспори;
розкрити суспільні відносини на Україні в їх історичному розвитку;
визначити основні етнотопоніми й етноніми українського народу ;
охарактеризувати етнокультурний і етносоціальний розвиток етнічних спільностей в Україні.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

основні поняття курсу «Етнічна історія України», її методологію і завдання;
етапи етнічної історії населення України, формування етнічної території,
особливості етно-демографічного розвитку українців ;
історико - етногеографічне районування України відповідно її етнічних меж;
етнічні спільності, які проживають у межах державного кордону України та поза ними;
типологію етнічних процесів;
історичні етнотопоніми й етноніми українського народу;
динаміку чисельності населення України та його етнічний склад за переписами XIX-XXI ст;
основні риси традиційно-побутової культури етнічної спільноти в Україні;
антропологічні риси та склад українців;
осередки української діаспори на пострадянському просторі і в країнах світу;

вміти :

оперувати категоріально-понятійним апаратом етнологічної науки;
виокремлювати типологію етнічних процесів у межах розселення населення в Україні;
складати антропологічні та демографічні характеристики українського етносу;
володіти методикою історичних та етнодемографічних досліджень;
орієнтуватися на карті історико-географічного та антропологічного районування державної території України;
аналізувати етнічні спільності України та їх традиційно-побутову культуру;
розрізняти концепції етногенезу українців за історичними етапами історичного розвитку;
визначати етнічні межі, які окреслюють етнічну територію проживання українців;
виокремити осередки української діаспори у Східній та Західній Європі;
відтворювати етнокультурні риси українців за джерелами XVIII-XX століть ;
подавати етносоціальну характеристику населення України за матеріалами Всеукраїнського перепису 2001 року.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 72 години / 2 кредити ECTS

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Модуль 1. Етнічна історія як галузь історичної науки.

Змістовий модуль 1. Предмет і завдання етнічної історії.

Змістовний модуль 2. Основні терміни і дефініції етнічної історії людства.

Змістовний модуль 3. Український народ серед етнічних спільнот світу.

Модуль 2. Етногенез українського народу.

Змістовний модуль 1. Наукові концепції етногенезу у сучасній українській історичній науці.

Змістовний модуль 2. Історіографія етнічного розвитку та самобутності українців.

Змістовний модуль 3. Проблема прабатьківщини слов'ян в науці.

Змістовний модуль 4. Українська нація: витоки й становлення.

Модуль 3. Етнічна територія та етнічні межі розселення українців.

Змістовний модуль 1. Формування етнічної території українців.

Змістовний модуль 2. Українська етнічна межа на заході та південному заході в історичні часи і сучасності.

Змістовний модуль 3. Формування північної та східної межі української етнічної території.

Змістовний модуль 4. Українська колонізація Нижнього Подніпров'я і Північного Причорномор'я.

Модуль 4. Етнічний склад населення України та його демографічний розвиток.

Змістовний модуль 1. Етнодемографічний розвиток України у XIX – на поч. XX ст.

Змістовний модуль 2. Історичні випробування української нації у міжвоєнні роки.

Змістовний модуль 3. Динаміка чисельності населення України та його національного складу за переписами населення XX - початку XXI століть.

Змістовний модуль 4. Українська діаспора.

Оцінювання навчальних досягнень студента здійснюється у формі **поточного, модульного та підсумкового контролю.**

Поточний контроль. Поточний контроль спрямований на перевірку систематичності роботи студентів, рівня засвоєння матеріалу протягом викладання курсу. Здійснюється під час проведення аудиторних та поза аудиторних занять. Форми проведення поточного контролю визначається викладачем. Результати поточного контролю фіксуються в журналі успішності академічної групи.

Модульний контроль. Модульний контроль здійснюється як підсумок роботи студента протягом вивчення окремого модуля за результатами опанування теоретичного та практичного матеріалу, передбаченого модулем. Форми проведення модульного контролю – контрольна робота, тестування, усне опитування (колоквіум). Модульний контроль може бути проведений під час практичних занять або в поза аудиторний час. До модульного контролю допускаються студенти, які виконали всі види робіт, що є складовими модуля.

Підсумковий контроль. Після виконання усіх видів роботи. форм поточного й модульного контролю студенту необхідно підтвердити якість знань протягом підсумкового контролю. Підсумковий контроль дозволяє покращити загальну оцінку студента. Підсумковий контроль здійснюється у формі заліку.

3. Рекомендована література:

- Алексеев В.П. Етногенез: Учебное пособие. – М.: Высшая школа, 1986. – 138с.
- Багринець В.М. Коли і як виникли назви « Україна», «українці»? : Наук. попул. вид. / Ред. І. Ребрик. – 2-е вид., допов. – Ужгород: Гранда, 2002. – 61 с.
- Балушок В. Деякі проблемні моменти етногенезу українців та його завершальний етап // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 6. – С.55-64.
- Балушок В. Формування об'єктивної основи для етногенезу українців // Народна творчість та етнографія. – 2000. – №1. – С. 32 - 40.
- Балушок В. Етнічна ситуація на слов'янських землях України в епоху Київської Русі // Народна творчість та етнографія. – 2004. – С.46-57.
- Балушок В. Українська шляхта між польським та українським етносами / В. Балушок // Народна творчість та етнографія. – 2007. – № 6. – С. 11–25.
- Боряк О. О. Україна: етнокультурна мозаїка / Олена Олександрівна Боряк ; ред.: С. Головка, Ю. Медюк. – К. : Либідь, 2006. – 328 с.
- Баран В., Козак Д., Терпиловський Р. Походження слов'ян. – К.: Фенікс, 1991.
- Вівчарик М.М., Капелюшний В.П. Українська нація: витоки, становлення, сьогодення. – К.: «Наука», 2003.
- Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: Либідь, 1991. – 67 с.
- Демографічна ситуація в Україні. // Географія та основи економіки в школі. – 2001. № 1.– С. 39- 40.
- Диновський, Д. М. Адміністративно-правові проблеми відтворення генофонду української нації [Текст] / Д. М. Диновський // Держава і право. – К., 2006. – Вип. 32. – С.195–198.
- Дмитренко С. Роль етносів України у її становленні // Освіта. – 2004.–№17.–С. 8.
- Дністрянський М.С. Етнонаціональна мозаїчність сільського і міського населення України : пізнавальні і прикладні аспекти // Український географічний журнал. – 2001. – № 2. – С.17-22.
- Етнографія України / За ред. С.А.Макарчука. – Вид.2-е. – Л.: Світ, 2004.
- Заставний, Ф. Д. Українські етнічні землі [Текст] / Ф. Д. Заставний. – Л.:Світ, 1993. –175 с.
- Залізняк Л. Етногенез українців: імперські міфи та історична реальність // Вісник Київського університету. Сер. Українознавство. – 2002. – № 6. – С. 5 - 12.
- Залізняк Л. Походження українців за даними сучасної етнології // Дзеркало тижня. – 2007. – № 24. – С.21.
- Зан, М. Етнічні процеси на Закарпатті в сучасну добу [Текст] / Михайло Зан // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 1. – С. 31–42.
- Зінченко О. Етногенез українців: шляхи становлення нації // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2005. – № 33. – С.10-13.

- Етнічна історія давньої України / П.П.Толочко, Д.Н.Козак, О.П.Моця та ін.; НАНУ. Ін-т археології. – К., 2000. – 276 с.
- Етнічна історія народів Європи: Зб. наук. праць. Вип. 18. / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка; Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень НАН України; Посольство Фінляндської Республіки в Україні. – К.: УНІСЕРВ, 2005. – 130с.
- Касперович, Г. Етнокультурные процессы на белорусско-украинском пограничье [Текст] / Галина Касперович // Народна творчість та етнографія. – 2009. – № 4-5. – С. 19–29.
- Катигоренко В.О. Зміни етнічного складу населення України / друга половина ХХ століття // Історія України. – 1999. – № 31-32. – С.6-7.
- Крип'якевич І.П. До питання про національну самосвідомість українського народу в кінці ХУІ – на початку ХІІ ст. // Український історичний журнал. – 1996. – № 7. – С.34-39
- Крисаченко В. Історичні передумови формування етнічної структури населення України // Стратегії розвитку України. – К., 2002. – С. 51 - 64.
- Крисаченко В. Історичні витоки українського етносу / В. Крисаченко // Освіта і управління. – 2011. – № 4. – С. 54–70.
- Любчик, І. Становлення національної ідентичності лемків [Текст] / І. Любчик // Київська старовина. – 2006. – №3. – С.80–97.
- Макарчук С.Турій О. Український етнос (історичний розвиток).- Львів:Світ, 1990.
- Макарчук С. А. Етнічна історія України : навч. посіб. / Степан Арсентійович Макарчук. – К. : Знання, 2008. – 471 с.
- Мала енциклопедія етнотерминології [Текст] / НАН України; Ін-т держ. і права імені В.М.Корецького; Ред. Ю.І.Римаренко. – К. : Довіра; Генеза, 1996. – 942 с.
- Малахов І.М. Моделювання розвитку українського етносу // Вісник АН УРСР. – 1990. – № 7. – С. 8 - 15.
- Мишко Д.І. Звідки пішла назва «Україна» // Український історичний журнал. – 1996. – № 7. – С. 45-56
- Момрик, А. П. Формування концепції етногенезу українського народу (історіографія проблеми). Спец. 07.00.05- етнологія [Текст]: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / Анатолій Петрович Момрик; НАН України. Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського. – К., 2005. – 19 с.
- Моця, О. П. Етнічні процеси в автохтонному середовищі на етапі ранньомодерної та модерної історії України [Текст] / О. П. Моця // Український історичний журнал. – 2010. – № 1. – С. 41–52.
- Національні меншини в Україні. Інформаційно-бібліографічний покажчик. – К.,2003.
- Наулко В. Етнічний склад населення Української РСР. – К.: Наукова думка, 1965.
- Нельга О. Теорія етносу. Курс лекцій. – К.: Тандем, 1997. – 367с.
- Огульчанський Ю. Етнічна структура українського суспільства: уявні та дійсні проблеми. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 68 с.
- Павленко Ю. Структура та розвиток етнічної спільності // Археологія. — 1997.— №3. — С. 15 - 20.
- Павленко Ю.В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. – К.: «Либідь»,1994.
- Паучок В.К. Етногенез українського народу і становлення національної символіки. – Тернопіль, 1993.
- Петров В. Походження українського народу. – К.: Феникс, 1992. – 192 с.
- Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи та правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». – К.: «Либідь», 2004.
- Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України: Курс лекцій для студ. вузів. – К.:Либідь, 1996. — 272 с.
- Пономарьов А. Українська етнографія. Курс лекцій. – К.: Либідь, 1995. – 124 с.
- Прибиткова І. Демографічний розвиток України у 1990-х рр. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – № 3. – С.69-85.

- Сегеда С. Історична динаміка етнічного складу населення України // Досвід України в галузі прав національних меншин. – К.:Либідь,1994. – С. 7-16.
- Супругова С. Етнічні спільноти: сутність, ознака, класифікація // Філософська думка. – 2005. – № 5. – С. 124 – 137.
- Стороженко І. Дике Поле кінця ХІУ – середини ХУІст., як складова частина Великого кордону України. Обриси «нічиєї землі» // Київська старовина. – 2006. – № 2. – С.12-20
- Стрижак О. Звідки походить назва «Україна» // Наука і культура. – К., 1986. – Вип. 20
- Терлецький Л. Етногенез українського народу / НАНУ. Ін-т укр. археограф. та джерел-ва ім. М.С.Грушевського. – Львів: П.П. «Інтелект-Бізнес», 2007. – 632с.
- Фігурний, Ю. Основні версії походження українського етносу: фаховий українознавчий аналіз [Текст] / Ю. Фігурний // Українознавство. – 2010. – № 3. – С. 213–220.
- Шакурова, О. Модерні концепції етногенезу українців [Текст] / О. Шакурова // Українознавство. – 2011. – № 2. – С. 192–194.
- Тиводар М. Етнологія : навч. посіб. для студ. іст. спец. вищих навч. закл. / М. Тиводар. – Л. : Світ, 2004. – 624 с.
- Тиводар М. Етнодемографічні процеси на Закарпатті (І – початок III тисячоліття) / Михайло Тиводар // Народна творчість та етнографія. – 2010. – № 1. – С. 4–31.
- Українська етнологія: Навч. посіб./ За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – 400 с.
- Фігурний Ю. Основні версії походження українського етносу: фаховий українознавчий аналіз / Ю. Фігурний // Українознавство. – 2010. – № 3. – С. 213–220.
- Шакурова О. Модерні концепції етногенезу українців / О. Шакурова // Українознавство. – 2011. – № 2. – С. 192–194.
- Шаповал Ю. С. Витоки походження українців (на основі української лексики Полтавського регіону) / Ю. С. Шаповал. – Полтава : Укрпромторгсервіс, 2011. – 104 с.
- Шилов Ю. Трипільська культура Наддніпров'я України і її зв'язок із прабатьківщиною індоєвропейців // Народна творчість і етнографія. – 2000. – № 1. – С.74-81
- Чирков О., Винниченко І. Етнодемографічний розвиток України: історія. Сучасність, перспективи // Сучасність. – 2000. – № 7-8. – С. 23 - 29
- Юрій М. Ф. Етногенез українського народу : навч. посіб. / Михайло Федорович Юрій. – 3-є вид. доп. і перероб. – К. : Кондор, 2008. – 262 с.
- Юрій М. Ф. Етнологія : навч. посіб. / Михайло Федорович Юрій. – К.: Дакор, 2006. –360 с.
- Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – Вид.2-е., – К., 2005.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік

- 5. Засоби діагностики успішності навчання:** експрес-тести, термінологічні диктанти, проведення дискурсів, заповнення анкет-питальників ІМФЕ імені Максима Рильського з теми «Національна ідентичність», «Етногенез українців», «Етнічний склад населення», презентація індивідуальних повідомлень.